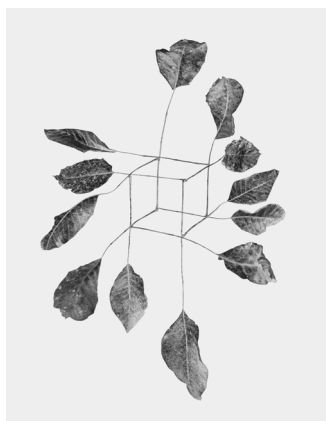

MARKÓ BÁLINT

PÁRHUZAMOS VILÁGAINK

A világ körülöttünk. Talán ebben a kulcs. Körülöttem, körülötted. Valami furcsa poézis van abban, ahogy elvágódásaink tárgya, a Másik Föld, elérhetetlenül, megismerhetetlenül úszik az űrben. Féreglyukakon át haladunk a másik világ felé képzeletben. Időutazás, fénysebesség, no és multiverzum. Ahol talán minden más. Talán a fent lent lesz, és a jobb meg bal, de alapvetően mégiscsak emberi léptékű. Legalábbis összevethető. Pedig csak lehajolni, csak annyit kellene. Fűbe feküdni, benézni a levelek alá, a sziklák repedéseibe. Alattam, alattunk. Minden csak perspektíva kérdésévé válik, ha mikroszkópként ránagyítunk a fűszálak tövére, hirtelen egy másik világba toppanunk, nem a miénkbe, egy igazi idegen, vad univerzumba, ahol mi, emberek, mint mozgó szigetek, mint előre jelezhetetlen elemi csapás, kiaknázandó táplálékforrás vagyunk csak jelen.

Majdhogynem triviális kijelentés, hogy világunkat alapvetően az érzékeink határozzák meg. Az, ahogy látunk, ahogy hallunk, ahogy a szagokat, az ízeket érezzük. Mindegyikünk saját univerzuma némileg más és más. Az enyémben zöld, ami nálad kék. Az enyémben fülsértő, ami neked dallamos. Vidrául, pinyűl, békául is más a világ, hát még rovarul. E hatlábú lények érzékelése természetesen összehasonlítható a miénkkel, emberekével, ami, ha arra nem is ad lehetőséget, hogy a Földet szöcskéül, csótányul is megismerhessük,

**Rovarszemmel nézni,
rovarfüllel hallgatni
a világot. A szú
szenvtelen percegése,
a poszméhek bumfordi
zúgása, a szúnyogok
hidegrázóan csábos
zümmögése, a cincérek
cincogó cirpelése,
a tücskök léha
hegedülése.**

de lehetővé teszi, hogy felmérjük, mennyire más világok léteznek körülöttünk, alattunk.

Kinek üzennek a virágok?

■ A növényvilág evolúciójának egyik nagy forradalma a zárvatermők megjelenése és elterjedése volt. Ennek a forradalomnak a hátterében pedig nem más titkosügynökök buzgólkodtak, mint a rovarok. A kétszikű növények virágainak forma- és legfőképp színgazdagsága egyértelműen köthető a rovarokhoz mint fő beporzókhöz. Mellbeütő rájönni, hogy a vadrózsa nem nekünk üzen, nem miniket csábít sem kinézetével, sem szagával, hanem a beporzókat. Ami ugyanakkor azt is jelzi, hogy a rovarok látják a színek széles spektrumát, s tegyük hozzá, ez nem is annyira elterjedt jelenség az állatvilágban, még a gerincesek körében sem. Sőt, a rovarok olyan színeket is látnak, amelyek számunkra nem léteznek, mint az ibolyántúli vége a spektrumnak. Azok a virágok, amelyeket mi csak némes egyszerűséggel fehérnek látunk, az ő szemükben sávós, mintázott, fehér vagy éppenséggel sötét színűek is lehetnek, ahogy a többi virág „rovárszíne” is nagyon eltérhet az általunk látottól. Talán nyugtathat minket az a tény, hogy a rovarok a maguk során a vörös véggel állnak rosszul.

Persze a látható univerzum nem csak színekből áll, a felbontás és a látótér is számít. Ha a háromnál több dimenzió ábrázolása, elképzelése bajba sodor miniket, akkor talán hasonlóan nehéz elképzelni, hogy mi lenne, ha a látóterünk megegyezne a víz felett mozdulatlanul lebegő szitakötőével, amelynek a szemei gyakorlatilag, egy csekély vakfolton kívül, a tér minden irányából kapják a jeleket. Hol van itt a hátul, az elől, az alul és a fönt? Igaz, az összetett szemnek köszönhetően más felbontású a szitakötők világa, mint a miénk, de mindez csak megszokás kérdése. A világ mint egy pointillista alkotás? Ami a mi szempontunkból pixeles, az korántsem biztos, hogy valóban ilyen egy házilégy szemszögéből. Az egzotikum nézőpont kérdése.

Fülsiketítő csönd

■ Rovarszemmel nézni, rovarfüllel hallgatni a világot. A szű szenttelen percegése, a poszméhek bumfordi zúgása, a szúnyogok hidegrázóan csábos zümmögése, a cincérek cincogó cirpelése, a tücskök léha hegedülése. La Fontaine meséjének főhőse egy félreértés. Az egész nyáron a fákon fülsiketítően zenélő kabóca¹ északra költöztetve földön futó tücsökké változott a fordítók tollhegyén. De vajon milyen fordító kellene ahhoz, hogy a hangyabolyban uralkodó hangzavart zenévé alakítsuk? A dobhártyánk előtt robban szilánkokra a csend, ha egy jó teljesítményű mikrofonnal behallgatunk egy izgatott hangyaboly vitáiba. Ahogy a láthatatlant is nehéz láthatóvá tenni, valami hasonlóval küszködünk a hangok esetében is. Kétségtelen, hogy számos dolog hallhatóvá tehető, de a kérdés csak az, hogy amit hallunk, az valóban az, amit hall egy másik hangya vagy egy másik tücsök?

Egyes szöcskefajok, mint a székely tarsza (*Isophya sicula*) morfológiailag alig elkülöníthető rokon szöcskefajoktól, de annyira másként zenél, hogy a hang alapján jól azonosítható terepi körülmények között. Kinek Mozart, kinek Beethoven. És ahogy a zenénél sem, itt sem mindegy, hogy mit hogyan interpretálunk. Csakhogy az előadó ismét nem nekünk üzen, így majdhogynem lehetetlen

kitalálni, hogy mit és hogyan kell hallgatni. Vajon lassítva, vajon gyorsítva? Vajon a frekvencia a lényeges, vagy az amplitúdón van a hangsúly? Van-e intró, és van-e refrén? Az ecetmuslicáknál a szárnyverés frekvenciájában fennálló nagyobb eltérések alapozzák meg egy randi sikertelenségét. Az összehangolódás rideg konkrétuma.

Szelek szárnyán

■ Emberi szemszögből a vizuális jelek és a hang a legfőbb információhordozók. Rovarul legalább annyira fontos a szagok nyelve. Ha a kutyát csodáljuk általunk nem érzékelhető szagok felfedezéséért, akkor legalább ekkora tisztelettel kell néznünk a gamma-bagolylepkére (*Autographa gamma*) és számos lepke társára, hiszen a hímek több kilométer távolságról képesek megérezni a nőtény által kibocsájtott feromonfonalat és ezt követve eltalálni hozzá. Mintha körülöttünk finom illatfonalakból szőtt országutak lennének a levegőben, pókhálószerűen átmelegítve a levegőt. Csak egy jó szemüveg kellene hozzá, hogy a világ húrozását észrevegyük.

De szagösvények nemcsak a levegőben vannak, hanem a földön is. A hangyák ösvényei folyamatosan megújuló illatországutak, amelyeknek koncentrációja is információtartalommal rendelkezik, azt jelezheti az ösvényen közlekedőknek, hogy milyen minőségű a táplálékforrás, és mekkora a látogatottsága. A vendéglőhöz vezető láthatatlan lábnyomok a homokban. Persze a társas rovarok nemcsak a táplálékforrást jelölik szaganyagokkal, de egymást is illatokról ismerik fel. A testfelszínükön található illatkombó az, ami elmondja, hogy egy fajból, egy bolyból valók vagyunk. Ez az a kód, amit ha feltör valaki, akkor képes lehet belopakodni a bolyba és annak részévé válni. Parazita lények tömkelege, amatőr és professzionális betörők sokasága próbálkozik nap mint nap a társas rovarok jól működő rendszerének érdemtelenül részévé válni. Persze, ahogy a vizuális átverés spektrumának egyik végén a teljes álcázással szemben a teljes láthatatlanság található, úgy a rovarok esetében is elérhető a teljes szagtalanság állapota, ami a láthatatlan ember rovar megfelelője. H. G. Wells mit szólna? Kafkai átalakulás lenne.

Testbeszélők

■ Ugyanazt jelenti a feltartott hüvelykujj Kolozsváron, mint Kolkatában? A fejrázás lerázás mindenhol? Lehet-e tánclépésekkel verselni? A ritmust ütni, hexameterben beszélni? A méhek táncnyelvének megfejtéséért Nobel-díj járt 1973-ban.² Igazi kihívás volt értelmezni, megérteni, ahogy a síkban fellelhető térinformációt a méhek függőlegesen járt táncra lefordítják. Az absztrakció kivételes. A távolságot, mint potrohrezgést megkapod, a méhlegelő irányát a nap irányához képest szögben megadom. És persze, mint minden nyelv esetében, itt is vannak dialektusok, fajon belüli és fajok közötti eltérések. Balettlépések fordításában elveszve. Vannak fajok, amelyek egyszerű táncocskát járnak, s vannak olyanok, mint a mézelő méhek, ahol valóságos arzenálja jött létre a tánclépéseknek. Akár csak a nyelveknek, a táncbeszédnek is felállítható egy törzsfája, elemezhetőek, értelmezhetőek. Talán nyelvvesztésről, nyelvújításról, zargonokról nem beszélhetünk, de a keretek is feszíthetőek, átértelmezhetőek.

Egy világ van a lábunk alatt, egy Másik Föld, ahol a rímek illatokban szállnak, és tánclépések a metaforák. Bogárul, kérészül, hangyául látni, hallani, érezni... Ez lenne ám az igazi fordítói feladat.

■ **JEGYZETEK**

1. La Fontaine *A tücsök és a hangya* meséjének eredeti francia címe *La Cigale et la Fourmi*. A *cigale* az énekes kabóca francia neve.
2. Karl von Frisch (1886–1982) osztrák etológus, zoológus

